

І АЃЃІ АЕОЕАЕ ДІ ЧДІ АЕАІ І В ЕІ І ОАІ О² ОІ ДІ ОААІ І В
АЕІ ЕІ А²І І АІ ДЕІ ЕО

Запропоновано концепцію формування екологічного ринку. Розроблено напрямки здійснення заходів нормативно-правового характеру, спрямованих на запобігання виникнення надзвичайних ситуацій та відшкодування завданих соціально-економічних збитків. Вказано на доцільність застосування сучасних технологій в ході планування здійснення робіт по ліквідації надзвичайних ситуацій.

This paper examines the conception of ecological market formation. It gives the trends of legal measures that tends to prevent emergencies and compensation of social – economical damages. The article emphasizes the need of using modern technologies in emergency situations.

На сьогоднішній день, внаслідок росту навантаження на навколишнє природне середовище, виникла загроза неможливості здійснення його захисту без втручання сучасних методів автоматизації. Яскравим прикладом є інформаційно-аналітичні системи з питань надзвичайних ситуацій, які призначені для створення аналітичних та моделюючих засобів прогнозування, запобігання, мінімізації та ліквідації наслідків негативних соціально-екологічних впливів. Застосування цих засобів дозволить також вирішити питання, пов'язані з використанням коштів резервного фонду. Тому, на сьогодні гостро стоїть проблема ефективного використання новітніх технологій при формуванні цільового фонду попередження та ліквідації надзвичайних ситуацій. Можливості геоінформаційних систем цифрової картографії дозволяють виявити взаємозв'язки і просторові відносини, а також інтегрувати дані в єдиний інформаційний масив.

Актуальність досліджуваної теми залишається вагомюю і на сьогоднішній день, оскільки важливість своєчасної актуалізації просторової інформації, яка сьогодні використовується, важко перебільшити. Сучасний період розвитку суспільства характеризується все більш зростаючими суперечностями між людиною та навколишнім природним середовищем, відтак все гостріше виникає потреба у швидкому та ефективному врегулюванні даного конфлікту. Ці суперечності носять характер економічної ланки, врегулювання яких неможливе без впливу держави. Саме зазначені три сторони формують екологічний ринок. Недостатнє фінансування з боку влади на виконання заходів з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного, техногенного і соціально-політичного характеру призводить до негативних соціальних, економічних та екологічних наслідків.

В умовах існуючого на території України високого рівня техногенної та природної небезпеки, який вимагає термінового вжиття невідкладних заходів, діюча система фінансування заходів, пов'язаних з запобіганням, попередженням та ліквідацією наслідків надзвичайних ситуацій, є недосконалою і не забезпечує адекватне оперативне реагування у разі виникнення таких ситуацій. Тому, сьогодні доцільно сформуванню такої системи, яка б сприяла ефективному функціонуванню середовища і дала б змогу більш об'єктивно оцінити масштаби надзвичайної ситуації та відшкодувати збитки, завдані нею.

Над проблемою побудови автоматизованої системи управління базами даних надзвичайних ситуацій в системі екологічного маркетингу працює багато дослідників вже понад двадцять років. Уже понад тридцять років в Україні проводять дослідження та розроблення баз даних щодо попередження, регулювання, оцінки та ліквідації наслідків. Незважаючи на те, що екологічний маркетинг, як складова економічної науки та сфери бізнесу, в Україні знаходиться на ранній стадії розвитку, проте він вже сьогодні став об'єктом досліджень багатьох учених.

Так, на думку О.О. Іщука, проблема формування баз даних надзвичайних катастроф має соціально-економічний аспект, оскільки у перехідний до ринкових відносин період без повноцінної інформації неможливий ефективний суспільний розвиток та прогрес [1]. Дослідник вважає необхідним створення інформаційно-аналітичного центру з питань надзвичайних ситуацій. На його думку, центр включав би аналітичні та моделюючі засоби геоінформаційних систем для створення прогнозно-моделюючих комплексів. Доцільно використати й Урядову Інформаційно-аналітичну систему, замовниками якої виступають Кабінет Міністрів України та МНС. Доступно та переконливо автор у своїй роботі висвітлив аспекти вибору алгоритму прогнозування просторового розвитку та оцінки наслідків надзвичайних катастроф

із застосуванням фонду електронних карт території України [2]. Значна увага надається сучасним геоінформаційним системам, які дозволяють виявити просторові відносини та підтримують колективне використання даних і їх інтеграцію в єдиний інформаційний масив. Також розкрито проблеми картографування території, що торкаються як економіки, так і політики. На думку Романа Осьмака, начальника відділу цифрового картографування, «актуальні карти потрібні для ліквідації надзвичайних ситуацій» [2].

Однак, ГІС – це не інструмент для видачі рішень, а засіб, що допомагає прискорити та підвищити ефективність процедури прийняття рішень. Так зазначають у своїй роботі дослідники з Одеської обласної держадміністрації М.А. Тиндюк та І.А. Рубан [3, 5]. Зауваживши, що сформувавши базу даних, дана установа може використовувати її як у повсякденній роботі, так і при розв'язанні окремих завдань, а саме: здійснення заходів охорони громадської безпеки, оголошення у разі надзвичайних подій зони надзвичайної ситуації, сприяння діяльності аварійно-рятувальних служб за місцем їх дислокації та ін.

Слід звернути увагу і на те, що проблеми подолання Чорнобильської катастрофи торкнулися інтересів іноземних дослідників. Так за проектом Франко-німецької ініціативи було створено надійні та об'єктивні інформаційні бази даних про радіаційні, екологічні та медичні наслідки Чорнобильської катастрофи. Дана ініціатива складається з трьох проектів і є прикладом успішного співробітництва в рамках Міжнародного Чорнобильського центру більше, ніж 20 організацій з 5-ти країн Європи [4, 2].

Доцільно згадати, що ефективність формування екологічного ринку перебуває у прямій залежності від рівня фінансування його структур з боку держави. Як показує світовий досвід [3], найбільш перспективним напрямком у цьому питанні є розробка інтегрованого інформаційного середовища всіх суб'єктів регіонального управління на основі використання сучасних геоінформаційних і телекомунікаційних технологій. Тому, в останні роки зростає потреба в застосуванні цифрових картографічних матеріалів та автоматизованих систем в повсякденній роботі державних структур, особливо у здійсненні різних екологічних і природоохоронних проектів, які фінансуються сьогодні з державного бюджету.

Головною ціллю статті є розроблення концепції формування екологічного ринку, шляхом створення концепції фінансування системи заходів з прогнозування, запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Рівень соціально-економічного розвитку будь-якої держави визначається рівнем цивілізованості її економіки, екологічного стану навколишнього середовища та інших процесів, які забезпечують комфортне, здорове і тривале життя людини. Сьогодні дедалі відчутнішими і гострішими стають проблеми забруднення, виснаження та деградації екологічних систем. Такі процеси у соціально-економічних, екологічних та морально-етичних реаліях спонукають формувати нову сферу суспільно-економічних відносин – екологічний ринок, яка носить інноваційний характер у проведених дослідженнях. Основним індикатором, що впливає на формування ринку, є екологічний маркетинг. Враховуючи новизну маркетингу в екології, методи, які його формують вже сьогодні відкривають нові можливості для дослідження ставлення державних органів та населення до екологічних проблем.

Отже, аналіз основних аспектів екологічного маркетингу привели до розробки концепції формування екологічного ринку, що й обумовило вибір теми даної статті. Основною складовою, що формує екологічний ринок, є надзвичайні ситуації, які охоплюють широкий спектр подій та призводять до порушення нормальних параметрів функціонування найрізноманітніших систем. У зв'язку з цим, моделювання таких ситуацій в значній мірі вимагає раціонального розподілу фінансових ресурсів з боку держави із застосуванням сучасних інформаційних технологій. Тому, в даній статті зосереджена увага на концептуальних аспектах сталого розвитку екологічного ринку, який зумовлюється попередженням, ліквідацією наслідків впливу надзвичайних катастроф за рахунок видатків резервного фонду державного бюджету.

Основою функціонування екологічного ринку, що розглядається в масштабах держави, є його бюджетування. Бюджетуванням в даній сфері є сукупність технологічних процедур бюджетної роботи з аналітично-розрахункової підготовки бюджетів, кошторисів і програм із допомогою порівняння відносної корисності альтернативних варіантів витрачання бюджетних коштів на запобігання і ліквідацію надзвичайних ситуацій і їх наслідків [6, 4]. В даному випадку бюджетування стосується видатків з резервного фонду держбюджету, що встановлюються Бюджетним Кодексом України та контролюється Рахунковою палатою України з 1997 року. Постановою Кабінету Міністрів України від 29.03.2002 р. № 415 Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України визначено відповідальним за підготовку та подання проектів рішень про виділення коштів з резервного фонду держбюджету, а рішення щодо виділення коштів з цього фонду приймаються Кабінетом Міністрів України.

Аналіз нормативно-правових актів, що регулюють питання виділення і використання коштів резервного фонду державного бюджету, дає підстави для висновку про наявність правового забезпечення цього питання в частині визначення напрямів спрямування коштів та процедури підготовки проекту рішення про їх виділення. Однак на практиці Порядок використання коштів резервного фонду бюджету фактично не діє [6].

Джерела фінансування заходів щодо ліквідації наслідків надзвичайної ситуації на об'єктах усіх форм власності мають визначатися відповідно до рівня ситуації за експертним висновком МНС. При цьому частково резервний фонд державного бюджету передбачається як джерело фінансування заходів з ліквідації надзвичайних ситуацій державного рівня поряд з іншими видатками, передбаченими на зазначені цілі.

Слід зауважити, що здійснення заходів за рахунок коштів резервного фонду державного бюджету не забезпечило досягнення мети, на яку виділялися фінансові ресурси, оскільки заходи з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного, техногенного та соціально-політичного характеру не здійснені у повному обсязі. Причинами є зволікання Уряду щодо прийняття рішення про виділення коштів, відсутність належних обґрунтувань стосовно необхідних фінансових ресурсів, виділення коштів у обсягах значно менших від їх необхідності, недостатнє залучення інших джерел фінансування. Незабезпечення повноти фінансування та виконання заходів з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного, техногенного і соціально-політичного характеру призводить до негативних соціальних, економічних та екологічних наслідків і спричиняє зростання соціальної напруги в окремих регіонах.

В умовах існуючого на території України високого рівня техногенної та природної небезпеки, який вимагає термінового вжиття невідкладних заходів, діюча система фінансування заходів, пов'язаних з запобіганням, попередженням та ліквідацією наслідків надзвичайних ситуацій, є недосконалою і не забезпечує адекватне оперативне реагування у разі виникнення таких ситуацій [6]. Тому пропонується нова система фінансування таких заходів із застосуванням новітніх сучасних технологій, яка б враховувала екологічний стан в державі.

Такі технології забезпечують швидку розробку, впровадження та експлуатацію автоматизованих інформаційних систем і їх розвиток з мінімальними витратами. Саме завдяки своїй мобільності, гнучкості та багатофункціональності дані системи стали об'єктивною основою для подальших досліджень.

Тому вирішенням багатьох питань у даній ситуації є розробка концепції формування екологічного ринку, фундаментом якої є процес формування цільових коштів на відшкодування збитків від надзвичайних ситуацій із використання сучасних геоінформаційних систем. Враховуючи вищевикладене щодо стану фінансування та руху коштів резервного фонду державного бюджету, спрямованих на ліквідацію надзвичайних ситуацій, доцільно запропонувати механізм формування екологічного ринку в масштабах держави (рис. 1).

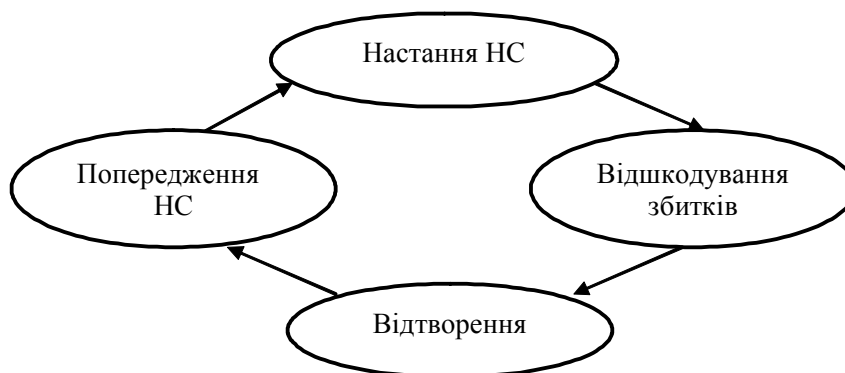

Рис.1. Механізм формування екологічного ринку в масштабах держави

Запропонована система свідчить про можливість перспективного застосування її в майбутньому. Стадія формування фінансової бази на попередження надзвичайних ситуацій є вкрай необхідною для уникнення надто великих і непередбачуваних збитків. З цією метою за допомогою аналітичних та моделюючих засобів геоінформаційних систем створюють прогнозно-моделюючі комплекси запобігання, мінімізації та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій (ПМК НС) [2]. Основою для аналізу є електронна карта районування території України щодо можливості виникнення НС, яку

створено спеціалістами Українського державного геологорозвідувального інституту (УкрДГРІ). На карті відображається перелік об'єктів території України (в обсязі базової електронної карти масштабу 1:200 000), що попадають в зони потенційного, малого чи значного ризику.

Після настання надзвичайної ситуації формується фінансова база на відшкодування збитків шляхом аналізу та порівняння різних методик. На сьогодні розроблена «Методика оцінки збитків від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру», яка затверджена Постановою Кабінету Міністрів України № 175 від 15 лютого 2002 року. Проте, слід зауважити, що заходи згідно цього питання своєчасно та у повному обсязі не здійснюються, а державні програми належним чином не фінансуються. Тому для вирішення даної проблеми пропонується створення бази даних фонду електронних карт, для встановлення методів відшкодування збитків. Адже за відсутності сучасних геоінформаційних технологій цей процес сьогодні виявляється надто трудомістким та потребує надмірних фінансових витрат.

Найбільш вартісною та складною є фаза формування фінансової бази на відтворення. Цей процес вимагає виділення коштів з резервного фонду державного бюджету, обсяг яких пропорційно залежить від розмірів завданих збитків. У зв'язку з цим виникає потреба переходу від розробки і впровадження разових розрізаних проектів до комплексного вирішення проблем. Кожен реалізований проект повинен розглядатися як елемент системи, як геоінформаційна підсистема загальної державної системи планування і управління соціально-економічним розвитком регіону в майбутньому. Для цього створюють регіональні ГІС, які дозволяють мати комплексну інтегровану систематизовану інформацію по відновленню об'єктів, що може бути швидко проаналізована і наочно представлена. Доцільно було б і створити системи різномасштабних геологічних, земельних, гідрологічних, лісових, ландшафтних та інших державних тематичних карт.

На жаль, прийняті сьогодні нормативно-правові акти не визначають чіткого механізму створення та функціонування автоматизованої геоінформаційної системи. Не визначено середовище, в якому буде створюватися система, тобто відсутній єдиний стандарт. Кожна організація, яка здійснює хоч якусь діяльність у цій галузі, сама вибирає програмне забезпечення і розробляє автоматизовану систему, що створює проблеми сумісності цих систем.

Отже, для досягнення ефективного механізму формування екологічного маркетингу необхідно створити відповідну структуру, що забезпечувала б взаємодію між організаціями, зацікавленими в створенні електронної карти, власниками вихідної інформації і виконавцями конкретного проекту. Основна робота повинна виконуватися під егідою державних структур. Переваги такого підходу очевидні. У подібних випадках можливе детальне опрацювання проекту на всіх етапах – від технічного завдання до введення в експлуатацію.

Отже, у статті запропоновано концепцію формування екологічного ринку, в основу якої покладено механізм використання коштів резервного фонду на формування фінансових баз щодо попередження, відшкодування та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Доведено необхідність застосування геоінформаційно-системних технологій та картографування при медико-демографічних, епідеміологічних та еколого-гігієнічних дослідженнях наслідків надзвичайних катастроф.

Перспективою подальших розвідок у даному напрямку є розробка методики складання кошторису бюджетних витрат на фінансування автоматизованої системи управління базами даних моніторингу наслідків надзвичайних ситуацій у системі екологічної безпеки в державі.

Література

1. Ішук О. О. *Методологічні особливості використання аналітичних та моделюючих засобів ГІС для прогнозування і оцінки наслідків надзвичайних ситуацій на території України.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cwrw.utexas.edu/gis/gishyd99/GisHyd99.htm>.
2. *Створення муніципальної геоінформаційної системи для управління міським господарством на основі ГІС «Панорама».* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gisinfo.ru/item/43.htm>.
3. Тиндюк М. А., Рубан І. А. *Аналіз використання ГІС при прийнятті управлінських рішень.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pryroda.gov.ua>.
4. *Створення інформаційної бази даних про наслідки Чорнобильської катастрофи. Франко-німецька ініціатива.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chornobyl.net/ua>.
5. *Бюджетний менеджмент: Підручник / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.; За заг. ред. В. Федосова.* – К.: КНЕУ, 2004. – 864 с.
6. *Про використання перевірки використання коштів резервного фонду державного бюджету.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cwrw.utexas.edu/>.